

Model edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych

Tadeusz Chrzanowski

Abstrakt. Elementy edukacji leśnej społeczeństwa w działalności leśników są tak stare jak leśna profesja. Jednak dopiero powołanie leśnych kompleksów promocyjnych (LKP) w Polsce w 1994 r. wiązało się z formalnym przypisaniem Służbie Leśnej Lasów Państwowych nowych zadań w tym zakresie. W latach 1995-2003 miał miejsce żywiołowy rozwój działalności edukacyjnej nadleśnictw, coraz chętniej podejmowanej przez leśników również poza LKP i bardzo dobrze odbieranej przez społeczeństwo w całym kraju.

W 2002 r. kierownictwo Lasów Państwowych (LP) powołało Zespół Zadaniowy, złożony z leśników posiadających praktyczne doświadczenia w działalności edukacyjnej, do oceny sytuacji oraz przygotowania propozycji ujednolicenia i dalszego rozwoju edukacji leśnej w LP, który opracował m.in. dwa dokumenty: 1) Kierunki rozwoju (czyli strategię) edukacji leśnej w Lasach Państwowych oraz 2) Wytyczne do tworzenia programu edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie. Dokumenty te stały się integralną częścią Zarządzenia Nr 57 Dyrektora Generalnego LP z 9 maja 2003 r. w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych.

Zarządzenie 57 z 2003 r. można uznać za jeden z kamieni milowych w rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa, ponieważ stało się fundamentem pod budowę modelu tej działalności prowadzonej przez jednostki LP. Ważne elementy tego modelu to:

- powszechny i uniwersalny charakter działalności edukacyjnej,
- jasno określone cele i treści edukacji,
- jednolity ramowy „Program edukacji leśnej” w każdym nadleśnictwie,
- uwzględnienie realiów funkcjonowania Lasów Państwowych (struktury formalno-prawnej), w tym określenie kompetencji poziomów organizacyjnych LP.

Wdrażaniu modelu edukacji leśnej w LP towarzyszyły szkolenia i warsztaty dla pracowników LP, różne wydawnictwa, w tym „Poradnik edukacji leśnej” (2003-2009) i „ABC edukacji leśnej” (2007) oraz dynamiczny rozwój infrastruktury wspomagającej działalność edukacyjną. Podejmowano też próby wdrożenia ścieżki rozwoju zawodowego pracowników zajmujących się edukacją oraz systemu formalnej oceny działalności edukacyjnej jednostek w celu stabilnego umocowania jej w strukturze organizacji oraz trwałego podniesienia jej rangi.

Słowa kluczowe: edukacja leśna społeczeństwa, Lasy Państwowe, model edukacji

Abstract. A forest education model of the society in the State Forests National Forest Holding. Elements of forest education in the activities of for-

esters are as old as forestry profession. However, only the establishment of forest promotional complexes (LKP) in Poland in 1994 was associated with a formal assignment of new tasks in this regard to the Forest Service of the State Forests. In the period 1995-2003 there was a spontaneous development of educational activities of the forestry districts, more and more undertaken by the foresters also outside of LKP and very well received by the public across the country.

In 2002, the management of State Forests (LP) has set up a task team, consisting of foresters with practical experience in educational activities, to assess the situation and to prepare proposals for the standardization and further development of forest education in LP, which developed among others two documents: 1) Trends in development of forest education in the State Forests and 2) Guidelines for creating forest education of the society program in forest district. These documents have become an integral part of the Directive No. 57 of the Director General of the LP from May 9th 2003 on guidelines for conducting forest education of the society in the State Forests.

Directive No. 57 from 2003 can be considered as one of the milestones in the development of forest education of society, because it has become the foundation for building a model of this activity, carried out by units of the LP. Important elements of this model include:

- General and universal nature of educational activities,
- Clearly defined objectives and content of education,
- A unified framework „Forest education program” in any forest district,
- Taking into account the realities of the functioning of the State Forests (formal and legal structure), defining the competence of organizational levels in LP.

Implementation of the model of forest education in the LP was accompanied by training and workshops for employees of the LP, various publications, including the „Handbook of forest education” (2003-2009) and „ABC of forest education” (2007) and the dynamic development of the infrastructure supporting educational activities. There have been attempts to implement a professional development schemes of the staff involved in education as well as the system of formal assessment of the units’ educational activities in order to secure it in organizational structure and to permanently increase its significance.

Keywords: forest education of society, the State Forests, educational model

Model edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych

Działalność edukacyjna leśników leży w naturze leśnej profesji, stąd można powiedzieć, że jest ona obecna w życiu zawodowym leśników „od zawsze”. Początkowo miała raczej charakter gawędy, opowieści, niekoniecznie prawdziwej, a często okraszanej fantazją gawędziarza. Opowieść leśnika zbliżała się do kryterium „edukacji z prawdziwego zdarzenia”, gdy zainteresowani (dzieci, młodzież, społeczeństwo) uczestniczyli w imprezach organizowanych przez leśników, takich jak sadzenie lasu, drzwi otwarte w nadleśnictwie, leśne stoisko na targach lub festynie, publikacje tematyczne w różnych mediach. Trzeba wspomnieć, że w okresie powojen-

nym w wielu miejscach (zwłaszcza w parkach narodowych) leśnicy, czy szerzej mówiąc przyrodnicy, podejmowali, mniej lub bardziej udane, próby prowadzenia edukacji leśnej w oparciu o przygotowane obiekty, np. muzea, ośrodki edukacji, czy terenowe ścieżki dydaktyczne.

Kamieniem milowym rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Polsce było powołanie przez dyrektora generalnego Lasów Państwowych w grudniu 1994 r. leśnych kompleksów promocyjnych (LKP). Jednym z celów tych jednostek było i do dzisiaj jest „prowadzenie szkoleń Służby Leśnej i edukacji ekologicznej społeczeństwa”. Załącznikiem do Zarządzenia nr 30 DGLP z 1994 r. był „Ramowy wykaz zadań do realizacji w LKP na lata 1995-1997”, w którym zobowiązano leśników do zorganizowania obiektów edukacji ekologicznej społeczeństwa (muzeów, izb, ścieżek, szlaków) oraz do budowy centrum edukacji ekologicznej na bazie obiektów lasów doświadczalnych w Rogowie

Powołanie LKP w 1994 r. wiązało się z formalnym przypisaniem Służbie Leśnej nowych zadań w zakresie „edukacji ekologicznej społeczeństwa”. W LKP, i wkrótce również w pozostałych nadleśnictwach na terenie całego kraju, powstało wiele obiektów służących edukacji leśnej społeczeństwa, o co zresztą nie jest tak trudno, gdyż najważniejszym i najbardziej atrakcyjnym obiektem tej edukacji jest sam las.

Cele i treści edukacji leśnej

Próby nakreślenia ram dla celów i treści edukacji można znaleźć m.in. w publikacjach K. Będkowskiego (1999), A. Grzywacza (2000), Ilony i Pawła Mrowińskich (2007). Zaś syntetycznie problem ten ujęto w „Wytycznych do tworzenia Programu edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie”, które są załącznikiem do Zarządzenia nr 57 Dyrektora Generalnego LP z 2003 r. Zarządzenie to określa cele edukacji leśnej następująco: 1) upowszechnianie w społeczeństwie wiedzy o środowisku leśnym oraz o wielofunkcyjnej i zrównoważonej gospodarce leśnej, 2) podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie racjonalnego i odpowiedzialnego korzystania z wszystkich funkcji lasu, 3) budowanie zaufania społecznego do działalności zawodowej leśników. Zaś cele edukacji leśnej – zapisano dalej w Zarządzeniu nr 57 – należy realizować opierając się na treściach zawartych w tematach: 1) budowa i funkcjonowanie ekosystemów leśnych, 2) znaczenie (funkcje) lasu: ekologiczne, produkcyjne i społeczne, 3) ochrona przyrody, 4) zadania leśników i leśnictwa.

Takie sformułowanie celów i treści edukacji leśnej społeczeństwa ma swoich krytyków, którzy chcieliby je znacząco poszerzyć o tematy ogólnoprzyrodnicze, a nawet zastąpić edukacją ekologiczną. Nie ujmując niczego krytykom, trzeba wyraźnie podkreślić, że Lasy Państwowe podejmując się edukacji leśnej społeczeństwa nie mogą i nie chcą wyręczać resortu oświaty, ani nawet nie zamierzają konkurować z innymi podmiotami działającymi na polu edukacji ekologicznej społeczeństwa, jak na przykład parkami narodowymi i krajoznawczymi, organizacjami ekologicznymi czy stowarzyszeniami. Lasy Państwowe dysponując dobrze wykształconą kadrą i zarządzając ogromnym, przyrodniczo bezcennym majątkiem publicznym – polskimi lasami, obok wypełniania podstawowych i obowiązkowych zadań gospodarczo-ochronnych, starają się wypełnić lukę w systemie edukacji ekologicznej i przyrodniczej społeczeństwa dotyczącą właśnie lasów i leśnictwa. Nie bez znaczenia są realia funkcjonowania Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe, które jest organizmem gospodarczym samofinansującym się z ograniczonymi możliwościami angażowania własnej, stosunków szczupłej ilościowo – jak na zakres i rozmiar zadań – kadry oraz własnych, wypracowanych środków finansowych w działa-

nia edukacyjne. W tych okolicznościach zrozumiałe staje się, że treści edukacji leśnej nie mogą być nadmiernie rozbudowane.

Zarządzenie nr 57 Dyrektora Generalnego LP z 2003 roku

W ciągu kilku lat następujących po utworzeniu LKP w 1994 r. wystąpił żywiołowy rozwój działalności edukacyjnej w Lasach Państwowych. Powstały pierwsze ośrodki edukacji, izby leśne a przede wszystkim dziesiątki, a później setki leśnych ścieżek dydaktycznych. Ta nowa sfera aktywności zawodowej leśników trafiła w potrzeby społeczne i spotkała się z ogólnie życzliwym przyjęciem przede wszystkim środowiska nauczycieli oraz głównych odbiorców edukacji leśnej – uczniów szkół podstawowych. Dyrektor Generalny LP powołał w 2002 r. Zespół zadaniowy ds. wspomagania merytorycznego działalności w zakresie edukacji leśnej w Lasach Państwowych (Zarządzenie nr 42 DGLP z 2002 r.), do pracy w Zespole zadaniowym zostali powołani: przewodnicząca Arleta Siarkiewicz-Hoszowska (Nadleśnictwo Kliniska) i członkowie: Andrzej Antczak (Nadleśnictwo Białowieża), Tadeusz Chrzanowski (Regionalna Dyrekcja LP w Toruniu), Barbara Czołnik (Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie), Marta Gaworska (Centrum Informacyjne LP), Magdalena Kowalkowska (Dyrekcja Generalna LP), Paweł Mrowiński (Nadleśnictwo Lubsko). Zadaniem Zespołu było m.in. zebranie informacji na temat funkcjonowania edukacji leśnej w LP, przedstawienie oceny dotychczasowej działalności w tym zakresie, opracowanie propozycji kierunków rozwoju edukacji leśnej, ujednoczenie tej działalności, opracowanie projektu szkoleń dla pracowników LP oraz stworzenie koncepcji *Poradnika Edukacji Leśnej*.

Jednym z pierwszych efektów pracy siedmioosobowego Zespołu było przygotowanie projektu zarządzenia, które uporządkowało działalność edukacyjną w Lasach Państwowych. Zarządzenie nr 57 Dyrektora Generalnego LP z 9 maja 2003 r. w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa, które można uznać za kolejny kamień milowy rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa, wprowadzało do stosowania: 1) opracowanie strategiczne pt. „Kierunki rozwoju edukacji leśnej w Lasach Państwowych”, 2) opracowanie wykonawcze pt. „Wytyczne do tworzenia programu edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie”, 3) wytyczne odnośnie zatrudnienia specjalistów do spraw edukacji leśnej w LKP, przypisania zadań edukacyjnych pracownikom we wszystkich nadleśnictwach w kraju, wyznaczenie koordynatorów zadań edukacyjnych na szczeblu regionalnych dyrekcji LP.

Seria szkoleń pracowników LP na szczeblu krajowym i regionalnym pozwoliła m.in. na wdrożenie dokumentu „Program edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie” we wszystkich nadleśnictwach w kraju, począwszy od 1 stycznia 2004 roku.

Program edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie

Zarządzenie nr 57 z 2003 r. wprowadziło do praktyki zawodowej nadleśnictw dokument zatytułowany „Program edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie”. Program ma uniwersalny charakter. Wszystkie nadleśnictwa w kraju niezależnie od lokalizacji, specyfiki, przynależności do LKP, sąsiedztwa z parkiem narodowym, dużym miastem itp., niezależnie od stopnia zaangażowania w działalność edukacyjną, opracowują taki Program według jednolitego, ramowego spisu treści. Przyjęta konstrukcja Programu pozwala na zachowanie pełnej różnorodności działań edukacyjnych, którymi wiele nadleśnictw w kraju może się poszczycić.

Jednocześnie daje on możliwość gromadzenia i upowszechniania dobrych doświadczeń, pomysłów i projektów edukacyjnych.

Obiekty i preferowane formy edukacji leśnej

Według Raportu z działalności edukacyjnej (2015) Lasy Państwowe w edukacji leśnej społeczeństwa wykorzystywały w 2014 r. ponad 6,5 tys. różnorodnych obiektów, w tym ośrodków edukacji, izb leśnych, wiat edukacyjnych, ścieżek dydaktycznych, a zwłaszcza przystosowanych i udostępnionych na potrzeby edukacji naturalnych obiektów przyrodniczych.

Obiektem najchętniej odwiedzanym przez odbiorców edukacji leśnej są ścieżki edukacyjne, zwane też dydaktycznymi lub poznawczymi. Są to trasy o długości przeważnie 2-4 km, wiodące przez tereny leśne, z kilkoma czasem kilkunastoma przystankami tematycznymi, o bardzo różnorodnym zagospodarowaniu. Ścieżki edukacyjne w Lasach Państwowych tworzone są na większą skalę od 1994 r., kiedy to powołano pierwsze LKP. Obecnie, praktycznie wszystkie nadleśnictwa LP mają wyznaczoną co najmniej jedną, trasę dydaktyczną. Na koniec 2014 r. funkcjonowały ogółem 992 ścieżki edukacyjne na terenie 430 nadleśnictw.

Fot. 1. Nauczyciele zapoznają się z ofertą edukacyjną Nadleśnictwa Dąbrowa w LKP "Bory Tucholskie"

Photo 1. Teachers get acquainted with the educational offer in Dąbrowa Forest District FCP "Bory Tucholskie"

Edukacja leśna społeczeństwa przybiera różne formy. Tą najbardziej preferowaną są zajęcia terenowe, które zazwyczaj odbywają się na trasie leśnej ścieżki dydaktycznej (fot. 1). Inną

formą są zajęcia prowadzone w izbach leśnych funkcjonujących przy niektórych nadleśnictwach bądź lekcje prowadzone przez leśnika w pobliskiej szkole, do której jest zapraszany przez nauczyciela. Kolejne formy edukacji leśnej to różnego rodzaju akcje i konkursy edukacyjne. Łączą one zwykle aspekty poznawcze z wychowawczymi, jak na przykład Dzień Ziemi, Święto Lasu, Sprzątanie Świata, czy zimowe dokarmianie zwierząt. W różnych formach edukacji leśnej społeczeństwa prowadzonej przez Lasy Państwowe uczestniczy każdego roku około 1,5 mln osób.

Trzeba jednak zauważyć, że „standardowa lekcja” w lesie to 2-3 godzinny pobyt grupy na terenie nadleśnictwa, z mniej lub bardziej rozwiniętym wątkiem edukacyjnym uzupełnionym przez różne formy rekreacji, niekiedy zabawy. Ponadto, zdecydowana większość klas szkolnych tylko jeden raz w roku, a czasem jeden raz w toku kształcenia uczestniczy w spotkaniu edukacyjnym z leśnikiem. Te cechy charakterystyczne edukacji leśnej społeczeństwa prowadzonej przez LP należy mieć na uwadze, gdy zastanawiamy się nad jej efektywnością. Nie ulega wątpliwości, że tylko dobrze skonstruowane programy formalnego, szkolnego kształcenia społeczeństwa mogą istotnie i trwale wpływać na podniesienie poziomu wiedzy i świadomości na temat lasu, leśnictwa i racjonalnych zasad ochrony i użytkowania zasobów przyrody. Edukacja prowadzona przez Lasy Państwowe może pełnić, w powszechnym procesie edukacji i wychowania, zaledwie funkcje pomocniczą.

Zadania poziomów organizacyjnych Lasów Państwowych w edukacji leśnej

1. Nadleśnictwo

Działalność edukacyjna Lasów Państwowych odbywa się przede wszystkim na podstawowym szczeblu organizacyjnym, czyli na terenie nadleśnictwa. Do zadań nadleśnictwa w edukacji przyrodniczo-leśnej społeczeństwa należą:

- opracowanie ramowego „Programu działalności edukacyjnej” na okresy 10-letnie oraz szczegółowych, rocznych planów i sprawozdań,
- prowadzenie zajęć terenowych dla różnych grup społeczeństwa, na leśnych powierzchniach i ścieżkach dydaktycznych, w zagospodarowanych na potrzeby edukacji obiektach nadleśnictwa oraz (rzadziej) w szkołach i innych instytucjach na zaproszenie gospodarzy,
- współpraca z innymi podmiotami działającym na polu edukacji przyrodniczej,
- szkolenie i podnoszenie kwalifikacji własnych pracowników w zakresie wiedzy i umiejętności pedagogicznych.

2. Regionalna dyrekcja Lasów Państwowych

Na szczeblu regionalnym zadania z zakresu edukacji leśnej społeczeństwa przypisane są – obok innych jeszcze obowiązków – pracownikowi biura regionalnej dyrekcji LP, który pełni funkcję koordynatora w stosunku do nadzorowanych nadleśnictw. W skrócie zadania te można zebrać w kilku punktach i są to:

- koordynacja działalności edukacyjnej (w tym wytyczanie kierunków i priorytetów) w skali regionalnej dyrekcji LP,
- nadzór przygotowań i tworzenia „Programu edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie”, m.in. poprzez udział w posiedzeniach Komisji Programu i merytoryczną ocenę dokumentu przed zatwierdzeniem do realizacji przez dyrektora regionalnej dyrekcji LP,

- nadzór realizacji Programów w podległych nadleśnictwach i sprawozdanie roczne z działalności edukacyjnej regionalnej dyrekcji LP. Prezentacja dokonań edukacyjnych nadleśnictw na naradzie nadleśniczych, podsumowującej miniony rok działalności regionalnej dyrekcji LP,
- organizacja i prowadzenie szkoleń regionalnych dla liderów edukacji z nadzorowanych nadleśnictw oraz inspirowanie szkoleń z zakresu edukacji na szczeblu nadleśnictwa,
- doradztwo (działania kontrolne) w nadzorowanych nadleśnictwach w zakresie działalności edukacyjnej danej jednostki,
- współpraca z podmiotami działającymi na polu edukacji ekologicznej i przyrodniczej na szczeblu regionalnym, w tym szczególnie z mediami – prasą, radiem, telewizją i ośrodkami doskonalenia nauczycieli,
- własna działalność edukacyjna, w tym: odczyty, referaty, konkursy, akcje edukacyjne. W tych działaniach często uczestniczą też inni pracownicy regionalnej dyrekcji LP,
- bieżąca działalność informacyjna w zakresie edukacji przyrodniczo-leśnej biura i nadleśnictw regionalnej dyrekcji LP, szczególnie na stronach internetowych LP i w innych mediach.

3. Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych

Ze względu na specyfikę struktury organizacyjnej LP zadania z zakresu edukacji na szczeblu krajowym rozkładają się na Dyrekcję Generalną LP (Wydział Edukacji i Udostępniania Lasu) i Centrum Informacyjne Lasów Państwowych. Pośród tych zadań można wymienić następujące:

- koordynacja i wytyczne działań edukacyjnych LP w skali kraju, w tym uregulowania prawne w formie zarządzeń dyrektora generalnego LP, akcje edukacyjne LP o zasięgu krajowym,
- przygotowywanie i składanie wniosków o dofinansowanie działalności edukacyjnej LP ze środków zewnętrznych, np. NFOŚiGW, budżetu państwa, środków UE,
- przygotowanie i wydawanie corocznego Raportu z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych oraz publikacji o charakterze poradników edukacji dla leśników i wydawnictw edukacyjnych kierowanych do społeczeństwa,
- inicjowanie i prowadzenie szkoleń-warsztatów krajowych dla liderów i koordynatorów edukacji leśnej w LP,
- współpraca z różnymi podmiotami (w tym MEN, MŚ, media centralne, duże organizacje pozarządowe, podmioty zagraniczne) na polu edukacji ekologicznej,
- bieżąca działalność informacyjna w zakresie edukacji leśnej społeczeństwa prowadzonej przez LP na własnej stronie internetowej i w innych mediach.

Propozycje doskonalenia modelu edukacji

Pierwszym dokumentem, który wskazał na potrzebę i wszechstronne możliwości rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych w dłuższej perspektywie czasowej jest opracowanie Barbary Czolnik pt. Kierunki rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych (2003). Dokument ten na pewnym stopniu ogólności odpowiada na pytanie: Jaka może być działalność edukacyjna Lasów Państwowych?

Kierunki rozwoju, czy inaczej mówiąc – strategia edukacji leśnej w Lasach Państwowych jest dokumentem wyjściowym wyznaczającym ogólne cele i zadania w zakresie edukacji zmie-

rzące do rozwoju świadomości społecznej na temat lasów i zrównoważonej gospodarki leśnej w naszym kraju. Zapisy przyjętej w 2003 r. (Zarządzenie nr 57 DGLP z 2003 r.) strategii stanowią dobrą podstawę do współpracy jednostek LP z innymi podmiotami w szeroko rozumianej edukacji ekologicznej (w tym leśnej, przyrodniczej) na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym. Strategia jest też dokumentem pomocnym przy tworzeniu programów edukacyjnych w LP. W strategii wyróżniono dziewięć potencjalnych obszarów działania, przypisano im cele oraz zadania pozwalające je osiągnąć: 1) gromadzenie i przekazywanie informacji, 2) informowanie i wychowywanie społeczeństwa, 3) kształcenie kadry leśnej w zakresie edukacji i komunikacji społecznej, 4) kształcenie techniczno-zawodowe edukatorów, 5) program, projekty edukacyjne i dydaktyczne, 6) ocena programu i projektów edukacyjnych, 7) baza edukacyjna, 8) współpraca lokalna, regionalna, krajowa i międzynarodowa, 9) badania i eksperymenty.

Zmiany w programie kształcenia leśników

Ważnym czy nawet fundamentalnym elementem systemowego podejścia do edukacji leśnej społeczeństwa w LP powinny być kwalifikacje pedagogiczne leśników-edukatorów. Generalnie leśnicy takowych nie posiadają, z wyjątkiem tych niewielu, którzy w trakcie studiów dodatkowo zaliczyli pedagogikę i jeszcze mniej licznych, którzy w swojej dotychczasowej karierze zawodowej zdążyli być nauczycielami. Pewnym wyjątkiem są nadleśnictwa, na terenie których odbywają się praktyki zawodowe dla uczniów średnich szkół leśnych. Kadra tych nadleśnictw najczęściej odbyła kursy pedagogiczne, jednak niewątpliwie z nastawieniem na odbiorców jednej grupy wiekowej (uczniów szkoły średniej), która do tego posiada dość zaawansowaną wiedzę o lesie i leśnictwie.

Doraźnym sposobem na podniesienie kompetencji leśników zajmujących się edukacją w Lasach Państwowych są organizowane od kilkunastu lat na szczeblu krajowym coroczne warsztaty dla liderów edukacji, w których uczestniczy około setki osób, głównie z LKP. Tymczasem, przyjęty w LP powszechny model edukacji społeczeństwa spowodował, że kilka tysięcy pracowników angażuje się w różnorodne akcje edukacyjne. Warto zauważyć, że z racji struktury zatrudnienia w LP aktywność ta dotyczy dużej grupy pracowników zatrudnionych na stanowisku leśniczego i podleśniczego.

Zatem potrzebne są zmiany w formalnych programach kształcenia przyszłych leśników, którzy już na etapie szkoły średniej (technikum leśnego) i studiów (wydziały leśne) winni otrzymać podstawy wiedzy i umiejętności z zakresu pedagogiki, dydaktyki, psychologii i nauk pokrewnych przydatnych w kontaktach społecznych. Z zadowoleniem trzeba zaznaczyć, że na wydziałach leśnych w Krakowie, Poznaniu i Warszawie realizowane są od kilku lat – na razie w ograniczonym zakresie – zajęcia przygotowujące studentów do działalności edukacyjnej.

Zanim dojdzie do przygotowania i wdrożenia nowych programów kształcenia leśników w polskich szkołach zawodowych, które obejmą wszystkich uczniów i studentów, i zanim pojawią się pierwsi absolwenci leśnictwa z uprawnieniami pedagogicznymi, konieczne jest upowszechnienie kursów pedagogicznych dla pracowników nadleśnictw. Przy współpracy z Ośrodkami Doradztwa Nauczycieli zadanie to można by w krótkim czasie (kilku lat) wykonać. Kursy pedagogiczne winny obejmować przynajmniej takie zagadnienia jak podstawy pedagogiki i psychologii, metodyka nauczania, umiejętność prowadzenia zajęć z różnymi grupami wiekowymi (w terenie i w klasie), pisanie prostych konspektów i scenariuszy zajęć,

przygotowanie i wykorzystanie kart pracy. Taka wiedza i umiejętności przydadzą się nie tylko w działalności edukacyjnej, ale również w innych formach komunikacji ze społeczeństwem, a nawet w relacjach wewnątrz firmy.

Kwalifikacje i awans zawodowy liderów edukacji leśnej

Chociaż działalność edukacyjna już na dobre zagościła w nadleśnictwach, to jeszcze brakuje kilku elementów ważnych dla sprawnego funkcjonowania tej wciąż nowej aktywności zawodowej leśników. Poza takimi, o których już wspomniano wyżej, jak nabywanie uprawnień pedagogicznych przez przynajmniej część pracowników nadleśnictwa, potrzebne jest określenie ścieżki awansu zawodowego dla pracowników, którzy odnajdą się w LP jako wytrawni edukatorzy. Dla nich winna być otwarta kariera zaczynająca się od stażysty, przez podleśniczego do stanowiska leśniczego ds. edukacji leśnej, w czasie nie dłuższym niż w przypadku pracownika, który zamierza zostać leśniczym w typowym leśnictwie gospodarczym. Wymagania i kwalifikacje, poza standardowymi jak dla Służby Leśnej, winny być ukierunkowane na doksztalcanie i uprawnienia pedagogiczne oraz udokumentowane osiągnięcia na polu edukacji (własne opracowane i wdrożone projekty, publikacje, certyfikaty), a ponadto – co dzisiaj staje się standardem – znajomość języka obcego.

Pierwszy Zespół Zadaniowy ds. merytorycznego wspomagania edukacji leśnej w LP (formalnie funkcjonował w latach 2002-2005) przygotował propozycję stanowisk zajmujących się edukacją leśną społeczeństwa, utworzonych na bazie istniejącej kadry. Są to:

- 1) podleśniczy ds. edukacji leśnej – minimalne wymagania: wyższe wykształcenie leśne, odbyty roczny staż w nadleśnictwie, zdany egzamin służby leśnej, kurs pedagogiczny, wskazana znajomość języka obcego,
- 2) leśniczy ds. edukacji leśnej – minimalne wymagania: jak dla podleśniczego, a ponadto cztery lata stażu pracy w LP, wskazane studium pedagogiczne, udokumentowane osiągnięcia zawodowe (zrealizowane i wdrożone projekty edukacyjne, uzyskane, certyfikaty, wyróżnienia i dyplomy, publikacje edukacyjne i popularyzatorskie). Na tym stanowisku może być pełniona równolegle funkcja kierownika ośrodka edukacyjnego.

Przy stale rosnącym znaczeniu działalności edukacyjnej i komunikacji ze społeczeństwem, zasadne wydaje się stworzenie w strukturze LP stanowiska zastępcy nadleśniczego ds. komunikacji społecznej. Dotyczy to zwłaszcza nadleśnictw z prężnie działającym ośrodkiem edukacji leśnej, jak również nadleśnictw działających przy dużych miastach. Stanowisko zastępcy nadleśniczego ds. komunikacji społecznej mogłoby być atrakcyjnym zwieńczeniem kariery zawodowej najlepszych edukatorów (tych z największym dorobkiem i stażem) w Lasach Państwowych.

Edukacja w arkuszu ocen nadleśnictwa

Dla szefa nadleśnictwa czy regionalnej dyrekcji LP ważne są najpierw te sfery działalności, które podlegają okresowej ocenie. Warto pilnować spraw, które mają zasadnicze znaczenie dla oceny pracy kierownika i podległej mu załogi. Czy edukacja leśna społeczeństwa prowadzona przez pracowników nadleśnictwa ma dzisiaj znaczenie dla oceny całokształtu jego funkcjonowania?

Na przełomie 2008/2009 była testowana w wybranych nadleśnictwach w kraju nowa metodyka kontroli pełnej nadleśnictwa. Po raz pierwszy pojawił się w niej odrębny dział pt. Edu-

kacja leśna społeczeństwa. W ramach tego działu oceniane były następujące zagadnienia: 1) Regulacja wewnętrzna nadleśnictwa definiująca organizację edukacji leśnej społeczeństwa, 2) Program edukacji leśnej społeczeństwa opracowany zgodnie z obowiązującymi wytycznymi, 3) Plany roczne opracowane w oparciu o Program, 4) Dokumentacja działalności edukacyjnej nadleśnictwa, 5) Powiązanie liczby obiektów służących edukacji z Programem, 6) Wykorzystanie i przystosowanie obiektów służących edukacji do otoczenia przyrodniczego, 7) Zapewnienie bezpieczeństwa użytkownikom i utrzymywanie obiektów w należytym stanie, 8) Wnioski o dofinansowanie działalności edukacyjnej ze środków zewnętrznych.

Po kolejnej weryfikacji tematów i metodyki kontroli pełnej nadleśnictwa – na przełomie lat 2009/2010 – zrezygnowano jednak z działu oceniającego działalność edukacyjną nadleśnictwa. Obniżyło to rangę tej działalności i osłabiło bieżący nadzór nad nią. Taka sytuacja nie gwarantuje optymalnej realizacji celów, jakie organizacja postawiła sobie podejmując działalność edukacyjną względem społeczeństwa.

Podsumowanie

Edukacja to proces nauczania i wychowania, czyli świadome oddziaływanie na człowieka w celu kształtowania jego świadomości (Grzywacz 2000). Edukacja leśna społeczeństwa w LP jest obecna od początków istnienia tej organizacji, jednak formę obligatoryjnego zadania dla Służby Leśnej przyjęła wraz z powołaniem LKP w 1994 r. Dobry odbiór społeczny i dynamiczny rozwój działalności edukacyjnej LP wskazał na potrzebę opracowania i wdrożenia do praktyki standardów porządkujących tę nową formę aktywności zawodowej leśników. Zarządzenie nr 57 Dyrektora Generalnego LP z 2003 r. w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych było pierwszym uregulowaniem działalności edukacyjnej. Od 1 stycznia 2004 r. w każdym nadleśnictwie w kraju obowiązuje „Program edukacji leśnej” pozwalający na racjonalne planowanie i obligujący jednostki organizacyjne do sprawozdawczości potrzebnej do bieżącej analizy i oceny tej działalności na wszystkich szczeblach organizacyjnych LP.

Na bazie Zarządzenia 57 z 2003 r. zbudowany został w Lasach Państwowych model edukacji leśnej społeczeństwa. Zasadnicze jego cechy to:

- powszechny i otwarty charakter działalności, prowadzonej przez wszystkie jednostki LP,
- jasno określone cele i treści edukacji leśnej uwzględniające dorobek, misję i zadania PGL LP,
- działalność edukacyjna nadleśnictwa prowadzona w oparciu o „Program edukacji leśnej” tworzony przez społeczno-leśną Komisję Programu i zatwierdzany przez dyrektora rdLP,
- model wpisujący się w istniejącą strukturę formalno-prawną LP, w tym określenie kompetencji poziomów organizacyjnych.

Doświadczenia ostatnich lat wskazują na potrzebę przygotowania i wdrożenia do praktyki nowego, zaktualizowanego aktu wykonawczego (zarządzenia dyrektora generalnego LP) uwzględniającego stan obecny i możliwe do przewidzenia kierunki rozwoju modelu działalności edukacyjnej społeczeństwa w LP. W zarządzeniu tym obok sprawdzonych i zachowujących aktualność dokumentów, takich jak: „Kierunki rozwoju edukacji leśnej w Lasach Państwowych” i „Wytyczne do tworzenia Programów edukacji leśnej w nadleśnictwie”, potrzebne są

praktyczne rozstrzygnięcia i decyzje dotyczące kompetencji i zadań w edukacji leśnej poziomów organizacyjnych LP, powoływania i funkcjonowania ośrodków edukacji leśnej (objęty powoływane decyzją dyrektora generalnego LP, posiadające program działania, kadre i finansowanie), stanowisk i kwalifikacji pracowników zajmujących się edukacją leśną, bieżącego nadzoru i oceny działalności edukacyjnej jednostek LP.

Literatura

- ABC edukacji leśnej (red. T. Chrzanowski). 2007. CILP. Warszawa.
- Będkowski K. 1999. Treść edukacji leśnej. SiM CEPL, Rogów, 1 (1): 15-21.
- Będkowski K. 2001. Czy leśnicy są przygotowani do prowadzenia edukacji przyrodniczej? SiM CEPL, Rogów, 5 (2): 17-28.
- Chrzanowski T. 2003. Wytyczne do tworzenia Programu edukacji leśnej społeczeństwa w nadleśnictwie. Poradnik Edukacji Leśnej. Z. 2. CILP. Warszawa.
- Chrzanowski T. 2008. Druga strona medalu. Głos Lasu nr 6 (456): 5-7.
- Chrzanowski T. 2009. Cenzurka dla edukacji. Las Polski nr 1 (1542): 18-19.
- Chrzanowski T. 2010. Edukacja leśna społeczeństwa w Lasach Państwowych – doskonalenie systemu. W: Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2009 roku. DGLP. Warszawa: 39-45.
- Chrzanowski T. 2015. Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2014 roku. DGLP. Warszawa.
- Czołnik B. 2003. Zarys strategii rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych. Poradnik Edukacji Leśnej. Z. 6. CILP. Warszawa.
- Czołnik B. 2005. Prace zespołu zadaniowego ds. wspomaganie rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych. Stud. i Mat. CEPL. Rogów, 9 (2): 69-72.
- Grzywacz A. 2000. Edukacja leśna społeczeństwa. Biblioteczka Leśniczego. Z. 138. Wyd. Świat. Warszawa.
- Mrowińska I., Mrowiński P. 2007. Cele i treści edukacji leśnej. W: ABC edukacji leśnej (red. T. Chrzanowski). Warszawa: 13-19.
- Mrowińska I., Mrowiński P. 2003. Treści edukacji leśnej oraz ich realizacja. Poradnik Edukacji Leśnej. Z. 5. CILP. Warszawa.
- Zarządzenie nr 41 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z 22 maja 2002 r. w sprawie powołania Zespołu zadaniowego ds. wspomaganie merytorycznej działalności w zakresie edukacji leśnej w Lasach Państwowych.
- Zarządzenie nr 57 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z 9 maja 2003 r. w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych.

Tadeusz Chrzanowski

Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Toruniu
tadeusz.chrzanowski@torun.lasy.gov.pl